

# **İNSAN KAYNAKLARININ GELİŞİMİNİ ÖLÇECEK BAZI KANTİTATİF GÖSTERGELER ÜZERİNE**

*Tevfik DALGIÇ*

İnsan kaynaklarının gelişmiş ya da gelişmemişliğinin ölçülmesi konusunda ne gibi yöntemler kullanılabilir? Acaba bu konuda dünyanın her köşesinde geçerliliğini koruyacak bir genel ölçü var mıdır? Var ise hangi koşullar altında tutarlı olabilmektedir? Bu yöntem ve ölçüler ile ekonomik gelişme arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Bütün bunların toplandığı bazı göstergeler var mıdır?

Bütün bu sorular son 20 yıllık süre içinde eğitimcilerin, iktisatçıların ve kalkınma politikası saptayıcılarının kendi kendilerine ve başkalarına sordukları, karşılık bulmak için zaman harcadıkları ve kafa yordukları sorulardır. Bu süre içinde de konuyu aydınlığa çıkarmak, sebep ve sonuçları saptamak, bazı gözlemleri genelleştirici adımları atmak için bazı çalışmalar yapılmış, fikirler ortaya çıkmıştır. Fakat şurasını da belirtmekte yarar vardır: o da bu çalışmaların sayıca az oluşu, bulguların da kesinlik ve genellikle uzak bulunuşudur. Bu yazının sınırlı ölçüleri içinde insan kaynaklarının gelişmesini ölçecek kantitatif bazı göstergeler ve tekniklerle ilgili çalışmalardan özetle söz etmek istiyoruz.

Geçen yıllar içinde eğitimdeki gelişme ve ekonomik gelişme ile insan kaynaklarının ulaştığı düzey arasındaki kantitatif ilişkileri belirlemek amacıyla bazı çalışmalar yapılmıştır (1), (2). Fakat bütün bu çalışmalardan sonra karşılaştırmalı bir genel inceleme ve gelişme sürecinin çeşitli aşamalarındaki ülkeler için geçerli bir tek yöntem elde edilememiştir. Uluslararası karşılaştırmaların insanı yanılgıya yönelteceği, yerel ve bölgesel koşullar ile buraların tarihsel oluşumları hesaba katılmadan yapılan genelleştirmelerin yanıltıcı sonuçlar vereceği doğaldır. Bununla birlikte bu alanda bazı yorumlar ve karşılaştırmalar yapmaya olanak sağlayacak göstergeleri de belirlemekte yarar vardır (3).

## **İKİ TEMEL GÖSTERGE**

İnsan kaynağının gelişmesini ölçecek göstergelerin en önemlileri iki sınıfa ayrılır. Bunlar sırasıyla;

1. Bir ülkenin insangücü birikimini ölçen göstergeler,
2. Belirli bir süre içinde eğitilmiş insangücü birikiminin derecesini ölçen, ya da insan gücü birikimine net yahut brüt katkıları ölçen göstergeler (4).

Şimdi bunları sırasıyla tanımlamağa ve özelliklerini belirginleştirmeğe çalışalım.

## 1. *İnsangücü Birikimini Ölçen Göstergeler:*

### a) *Eğitimde Tamamlanmış Okullar Düzeyi:*

Toplam nüfustaki ilk, orta, yüksek eğitim düzeyini tamamlamış kişilerin sayısı. Özellikle bunların sonuncusu eğer eğitimde normal koşullardaki süreci tamamlayabilmiş grubu kapsıyorsa büyük önem taşır.

### b) *Nüfusun ya da İnsangücünün Toplamına Oranla, Yüksek Meslek Düzeylerinde Bulunan Kişilerin Sayısı:*

Bunlar arasında özellikle stratejik önem taşıyan mesleklerde bulunanların sayısının fazlalığı etkindir. Bilim adamları, mühendisler, işletmeciler, doktorlar, dişçiler, öğretmenler, mühendislik dalları teknisyenleri, sağlık hizmetlileri, yetişmiş işçi, usta ve ustabaşılar. İnsangücü birikimini ölçebilecek istatistiksel göstergelerin en etkilileri bunlardır. Fakat bütün ülkelerde yeterli istatistik verilerin elde edilmesi, bunların belirli sürelerde yenilenmesi olanağı bulunmamaktadır. Bazı ülkelerde ise konunun önemi yeni anlaşılmakta, çeşitli uluslararası kuruluşların da yardımıyla sayımlar, istatistik bilgi toplama yolları denenmektedir (5), (6).

## 2. *Belirli Bir Süre İçinde Eğitilmiş İnsangücü Birikiminin Derecesini Ölçen ya da İnsangücü Birikimine Net Yahut Brüt Katkıları Ölçen Göstergeler:*

Teorik yönden en etkili ve en iyi sonuçlar verebilecek göstergeler olmakla birlikte uygulamada bu alanda bilgi elde etmek oldukça zor ve pahalı olduğundan özel olarak bu işle görevli kuruluşların ilgilenmesini gerektirmektedir. Yüksek meslek düzeylerine yapılan yıllık ilâveleri belirleyen ölçek ve bulgular ise bu göstergenin somutlaşmış şeklidir.

## TEORİDEN PRATİĞE

İnsan kaynaklarının gelişimini ölçecek kantitatif göstergeler olarak yukarıda saydıklarımız en ideal koşullarda ulaşılmak istenen göstergelerdir. Fakat konuya somut koşullar açısından bakıldığı zaman eldeki mevcut verilerin ve bilgilerin iyi bir sınıflandırma ile çoğu zaman başarılı yorumlar sağlayabildiği de bir gerçektir. Ayrıca mevcut bilgilerin çok sayıda ülkede mevcut olması da önemlidir. Dünya üzerindeki 75 ülkede mevcut olduğu belirlenen 7 ölçeğin ikinci derece önemli ve etkin göstergeler olduğu belirlenmiştir. Bunlar sırasıyla şunlardır:

1. Nüfusun her 10 bin kişisine düşen ilk ve orta dereceli okul öğretmenleri sayısı.
2. Nüfusun her 10 bin kişisine düşen mühendis ve bilim adamı sayısı.
3. Aynı nüfusa düşen doktor ve dişçi sayısı.
4. 5 - 15 yaşları arasındaki toplam nüfusun bir oranı olarak ilk öğretimdeki öğrenci sayısı.

5. Toplam olarak ilk ve orta derecedeki öğrenci sayıları ve bunların toplam içindeki oranları.
6. 15 - 19 yaşları arasındaki toplam nüfusun bir oranı olarak orta öğretimdeki öğrenci sayısı.
7. 20 - 24 yaşları arasındaki toplam nüfusun bir oranı olarak yüksek öğretimdeki öğrenci sayısı (7).

Bu göstergelerin ilk üç tanesi ülkenin insangücü birikimini ölçen, diğer 4 tanesi de belirli bir süre içinde eğitilmiş insangücü birikiminin derecesini ölçen göstergeler olarak tanımlanabilir. Bu göstergelere ek olarak 2 tane daha gösterge kullanılmaktadır. Bunlar ise daha çok yüksek öğretimin eğilimini ve yönünü belirlemekte kullanılan göstergeler olarak bilinmektedir.

Bu göstergeler ise şunlardır :

1. Bir önceki yılda bilimsel ve teknik fakülterlere kayıtlı öğrenci yüzdesi.
2. Bir önceki yılda edebiyat, güzel sanatlar ve hukuk fakültelerine kayıtlı öğrenci yüzdesi.

Buraya kadar kısaca tanımlamağa çalıştığımız bu kantitatif göstergelerin hepsinin elde edilişi, yorumlanması, genelleştirilmesi, kuşkusuz kendilerine özgü sınırlamalar ve kayıtlamalar taşır. Kullanıldıkları ülkelerin içinde buldukları koşulların etkileri altında bulunabilirler. Bütün bunlara rağmen karşılaştırma ve genelleştirmelerde bu göstergeler genellikle kullanılan ve araştırmacıların önem verdikleri kantitatif ölçütlerdir.

- 
- (1) Ingvor Svennilson, Friedrich Edding and Lionel Elvin - Targets for Education in Europe in 1970 - Vol II.
  - (2) Policy Conference on Economic Growth and Investment in Education, OECD, Paris, 1962
  - (3) Harbison Frederick - Myers A Charles - Education, Manpower and Economic Growth - Strategies of Human Resource Development - McGraw Hill Book Company - 1964 - New York - USA
  - (4) Harbison Frederick age S 24
  - (5) Basic Facts and Figures - 61 - UNESCO Paris - 1960.
  - (6) Uluslararası Çalışma Teşkilâtı (ILO) ve Ford Vakfı tarafından Tunus ve Gana'da yürütülen çalışmalar bu arada sayılabilir.
  - (7) Harbison age - S. 27.